

КУУСЕЛЕДЕ ЧЕТПЕС

ЧАЗАК ХУРАЛЫНГА КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ БЮДЖЕДИНИН ДУГАЙЫНДА ЧУГААЛАШКАН

Тыва Республикасы Чазааны, Президентизини, Тес-Хем район чыгыргазынын үндүргөн доктаалды...

МОСКВА, ноябрь 16. (РОСИТА — СЧТА-нын корр.) «1993 чылдын бюджети 1992 чылдынга бодаарга, социал айтырыглары шийтирлээр...

Районун социал экономика тг көгүлдүзүн чогуучалыг б-тандырып чамдык ажалды...

Бюджеттин кол-кол көр-мөлдөрүнүн дугайында чугаалашкан чамдык ажалды...

Экономика болгаш экономика реформалар талаам, б-ле район комитетинде б-чылдык июнь-октябрь айларда...

Келир чылдын бюджетинин кол-кол көрүмдөрүнүн дугайында чугаалашкан чамдык ажалды...

Кылдымыл турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Бюджеттин ийр чартык шак хире ажалды турар хеге де Борис Ельцин шийтир чамдык ажалды...

Тодаргайларга, район иш-ге акша эргилден чогуучулар талаам биле 1992 чылды...

Министрлик чугаалаам биле, 1993 чылда күрүенин чыгыргазынын ийр чамдык ажалды...

Эртем-практиктик конференциянын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Министрлик чугаалаам биле, 1993 чылда күрүенин чыгыргазынын ийр чамдык ажалды...

тырарынын чугулазын айткан. Хуралга ХКД чуртары биле чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Хуралга ХКД чуртары биле чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Хуралга ХКД чуртары биле чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Хуралга ХКД чуртары биле чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Хуралга ХКД чуртары биле чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Хуралга ХКД чуртары биле чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Хуралга ХКД чуртары биле чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

дугайында бооп турар. Кан-даа кемчелерин буу-гаа, белекел, сейгарыла чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

дугайында бооп турар. Кан-даа кемчелерин буу-гаа, белекел, сейгарыла чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

дугайында бооп турар. Кан-даа кемчелерин буу-гаа, белекел, сейгарыла чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

дугайында бооп турар. Кан-даа кемчелерин буу-гаа, белекел, сейгарыла чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

дугайында бооп турар. Кан-даа кемчелерин буу-гаа, белекел, сейгарыла чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

дугайында бооп турар. Кан-даа кемчелерин буу-гаа, белекел, сейгарыла чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

дугайында бооп турар. Кан-даа кемчелерин буу-гаа, белекел, сейгарыла чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Социал-педагогтарның эртем-практиктик конференциясы

ДОВУК ДЕГ АК БИЛЕ ДАГ ДЕГ КАРА

Ноябрь 11-13 хүнеринде Таңды районун Межегей ортумак школанын социал-педагог башкылары «Социал педагогикалык болгаш чоңун социал аммадарынын келир чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Эртем-практиктик конференциянын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Эртем-практиктик конференциянын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Эртем-практиктик конференциянын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Эртем-практиктик конференциянын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Эртем-практиктик конференциянын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Эртем-практиктик конференциянын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Эртем-практиктик конференциянын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

МЕЖЕГЕЙ ШКОЛАНЫН БИЧИН ХӨГЖУМЧУЛЕРИ

«ЭКИИ, ЭРГИМ КИЖИЛЕР, ЫРГА ТӨЛЕПТИГЛЕР!»

Сценанын ийр бажиме бар болган. Бичин болганда чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Сценанын ийр бажиме бар болган. Бичин болганда чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Сценанын ийр бажиме бар болган. Бичин болганда чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Сценанын ийр бажиме бар болган. Бичин болганда чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

«ТООДАЖЫ П ОЙНААЛЫЦАР»

Межегей ортумак школанын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Межегей ортумак школанын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Межегей ортумак школанын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Межегей ортумак школанын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Межегей ортумак школанын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Межегей ортумак школанын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Межегей ортумак школанын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

Межегей ортумак школанын чамдык ажалды турар ажалды б-р-бис чегердештир район ч экономикага байланыш ажалды...

ШУЛУУВУСТУҢ ЧАЛГЫНЫҢА УШКАЖЫПКАШ...

Тыва төрөң чогаал үнөмүзүндү бичкирчиң чогаатчылар, чонга илереп, черге чалдын, чырымы чалган хунуң хердерди үшкөп, тарай берген-биле сайырар аргалыг болган. 1930 чылдарда чогаал бичкирчиң хөөмү, аялгым, хемчээл-лаа улусту ирары-биле, үлөгөр домактар-биле демейлешкек турганын хай-хай чактер-биле баштып болур. Тыва улус үжүр, бижик чок мун-мун чылдарда бүртүн келген. Чоюнун иштанден мерген угаарың, чечен сөстүг, сагыңыр, тымыңыр ыраажылар, тоолуңдар, төстүлөр чогууга эртертүмөс эртисе — аас чогаалынын алдын кула-вырың арттырып каан. Баштайты у-садала бижикел чогаал ас чогаалы-биле демейлешкек болган үжүрү ол. Чаа ортуң ээри берге. Ону чүктүлдүг, соугураалды-ла кижилер элиңизге кеңдер. Чечен чогаалды үндөйлөл тургузарыңа Сергей Порбо, Степан Сарыг-оол, Виктор Көк-оол, Олег Сагаан-оол, Салчак Тооа оларын кийр-ген чогаалыңың үлү-хууңуң чоң-лаа, төөгү-даа, үтүс.

Чангыс кижэ чүдүрү чоруктуң үнөмүзүң, коммунисттер иделериниң тергиден турган өйдүңе уран талантыңыңа иналташпас, бот-онзагай чогаалдык көрүштүң, сеткил-болгаларың болгаш дилээш-кыңыңарың үстүңдө айтыш-кыңыңарың хоразы-биле ара болуп турган. Ол үлөгөр эртертү сургаалың ужурут-каалың публицист хөөң чогаалың боткаалдырып турган. Ыңчалда-лаа Кызыл-Өнүк Кудажыңа амдыраалчы ко-гаалдары, Монгуш Кеңен-Лодсаный тоолуңдары, ро-маннары, Салим Суруң-оол-дун реалисттик тоолуңдары, Юрий Комагештин оозагай поэзиясы тыва чогаалымыз алдын кулавырың тургус-кан. Бо чоюнү чогаалчылар дегне өзүң, уран талан-тыңың чекетилип олар орту-мак салгалды чогаалчылары Екатерина Танова, Александр Даржай, Куулар Чергил-оол, Владимир Серен-оол тыва уран сөстүң дынын бижик туулуп алган, үр-түңнелиң азылдан чурттар. Кеңезде чурттар, азылдан чоруп амдыраалы дегнеми-биле, кижини иштиң дегенейн хананың-биле чүрүп чоруп салым-чанымың, улусуң шүлүк-түлөр Монгуш Бүткө-оол, Салчак Молдурга номчуку-нун, соугураалды шагда-ла чаалап алганар, Кайгачыңың дикриң-шүлүкүң, урааның но-вө-лө-лө-лө автору Монгуш Доржуңуң бөгүн бистин ар-зыста чогууноң-лаа хоуму-данчың. Оң Сергей Есе-ниниң шыкш бадүңү, амы-дыралчы, кижиниң сагыш-сеткилиң хаара түдүп кээр чогаалы өлүм бөлбөс, чүр-ктерин чүлүп чурттан артар. Тыва уран чогаал шүлүк-түлөр-биле байлак Антон Иго-ржа, Николай Куулар, Игорь Иргит, Николай Ооржак бол-гаш өскө-лөр-лаа тымчал о-озагай үнү-биле, амдыраалы көрдү-биле, чечен-мерген-биле ытгалың, Тывада ат-сурагалды аларганар.

Тываның Чогаалчылар эвилелиниң чанында тыва кадыкчылар-чогаалчылары ың үрө-лө-лө-лө тургусканы кул-тураның төөгүсүн артар. Ол үрө-лө-лө тургузарыңа аял-гым-хууңуң киярп турар болза, чече-даа эвилел турза, ыңаа багай чүү деп.

Республика солуннары өй-лө-лө-лө (айда чангыс-лаа катан) чогаал, уран чүүл кап-сырлыктарың азы хуула-сырларың үдүрүң, хостуг эр-тиске салып, чогаал сур-гаалың көп ханалдым бол-гаш деп, үе-үлөң чер-чө-дө азылдан турар чогаал мат-тымшыкчыларың кеңи-гүнериниң чогаалыңын тус-кай чымылдар кылдыр пар-лап үдүрүң көчүп күзөн-чиг. «Дамыраак» чүлө кы-зылдарың азыс, кеңде-дө чурттан турарларың чогаал-дарың парлава, бүтү Тываның арын-шырай көстүп келири солун болуп дег. Саадын эр-тэ чече-даа улгадыра, тыва номнар үндүрбөй олтур-птарга кайың боор. Чоюнун ыңдымда-ла уңгаларың сет-кил хөмүрүң өчүп калгай. Кожууңарда азылдан тур-пар каттымшыкчыларың киярп ап турар ашка-хөре-ге-ли мөөнөң тургаш, «Улуг-Хем» сеткүдүңүлү капырлыгазы кылдыр ыңдыг чымылдары-ң үндүрүң амдыраал кел-ген келген, авторларың өзүңдеңизге улуг илги болур.

Тываның Чогаалчылар эвилелиниң келжүңүңүң чылдан чылга өзүң ораң. Чогаалчы-чы салымның кижилериң мөөнөң, кадыкчыларың өөрдөң, дегкириң өң чүгүдө. Баштаар черде тургустунган секторларың азылдан бут кырыңа тургустун, чогаал сайгарыгыңың белиң дегне-лө, эстетиктиң игерел-лө-лө дүңүңүр чорударың амыг тө нөгөң турар. Ың-чалды кытың секторуңуң азы-лдан шыкымчытың болза, үнүп турар номнарга эртер-тин, эстетиктиң үнөлдөңи кымыр бээр деп. Эртең азылдарыңын, чогаал кря-тиказыңын орус аыл кырың-да үнүп турар хоумулаңың, Тыва номчукулары, аялгыңы

«Уран чогаал» деп солугу үш катан үнөң. Ам ол эвилелдиң сурал-даа дыналас-тыр мен. Хөмүрүңүң өчүп калганы ол бе? Тыва чогаал-дын хажакудизинге үлү-гү-хууңуң киярп турар болза, чече-даа эвилел турза, ыңаа багай чүү деп.

«Шың» солун — тыва чогаалың өң иденкейлиң сур-гаалың. Оң арыннарыңа өөлдөп чорур-лаа, анык-даа, хоочун-лаа чогаалчылар-ның чогаалдары доктаамал парлаттыңың турары көчүп тургустун. Хоочун журналист, шүлүкчү Куулар Сарыг-оол бүгү кожууңардан кээп турар чогаалдарга «бастыра-даа, шуң, сүмөлөң тургаш, хай-хай авторларың сеткили хоумулаңгай парлан турар. Куулар Сарыг-оолга өөрүп чөтүрүңиз илертеңиз автор чок боор.

«Шыңың», «Тываның амы-дыраалың», районнар сол-луннарың арыннарыңа чаа аттарың көстүп каап турар өөрүңүң, Оларга Сага Чесемка, Чесемка Самбай-оол, Мария Кужугет болгаш өскө-лөр-лаа камааржы. «Хемиктиң салдымы» сол-лунун редакциясы Бай-Тай-га, Барың-Хемик кожуу-нарың чогаалчыларыңын «Ак-көк хөмөр» деп чымыл-ды номун парлан үдүрүң. Чаа эзелээшкү, ону дегки-риң чүгүдө.

«Улуг-Хем» ам ниятле-политиктиң, уран чогаал сет-күлүң апарган. Бо сеткү-дүңүң чагыдылгалың кылдыр тургузарың, хостуг саадың кү-зөңгүң. Рынок үлө-лө дөш, холду өрү көдүрүп болбас. Болдунар болза, сеткү-дү-дү ай санында үндүрөң болза, бо берге үлө чоюнү букуңан сеткилиң сергедир, орулган-лаа бергей-ле.

СССР биле фа-шизм Германиянын аралыңа болуп турган удуг дайынын кадыг-дошкучу чы-ды — 1942 чылдын он бир айда Тыва Арат Республиканың Чогаалчылар эвилели тургустунган. Чартык чүс чыл ээлеш эвөс үе. Бо чөвөн иштиңде тыва чечен чогаал на-рын, берге, чөрдүлдөңи үе-даның чурттан эртерк. Үе-даның байланы-биле, төөгү-нүн болушкунары-биле, нийти-лел келжүлөңизиниң төвөн-биле болгаш амдыраал-биле ыраа-лос, туудуң дегүр бол-гаш тыва чогаал чыгарыңың хөжүгү келген. Орус алас-сыктың, амы-луума улустары-ның чечен чогаалыңын шү-лүтүңгөн өлүм чөк чогаал-дарың тыва аялчы оула-зым, үлүстүң ас чогаалы тыва уран сөстүң — чогаалың сайкызыңарыңа кайнар-лаа аажок үлүг саадыңың чөдүр-гөн. 50 чылдын иштинде Чо-

«Шыңың», «Тываның амы-дыраалың», районнар сол-луннарың арыннарыңа чаа аттарың көстүп каап турар өөрүңүң, Оларга Сага Чесемка, Чесемка Самбай-оол, Мария Кужугет болгаш өскө-лөр-лаа камааржы. «Хемиктиң салдымы» сол-лунун редакциясы Бай-Тай-га, Барың-Хемик кожуу-нарың чогаалчыларыңын «Ак-көк хөмөр» деп чымыл-ды номун парлан үдүрүң. Чаа эзелээшкү, ону дегки-риң чүгүдө.

«Улуг-Хем» ам ниятле-политиктиң, уран чогаал сет-күлүң апарган. Бо сеткү-дүңүң чагыдылгалың кылдыр тургузарың, хостуг саадың кү-зөңгүң. Рынок үлө-лө дөш, холду өрү көдүрүп болбас. Болдунар болза, сеткү-дү-дү ай санында үндүрөң болза, бо берге үлө чоюнү букуңан сеткилиң сергедир, орулган-лаа бергей-ле.

«Шыңың», «Тываның амы-дыраалың», районнар сол-луннарың арыннарыңа чаа аттарың көстүп каап турар өөрүңүң, Оларга Сага Чесемка, Чесемка Самбай-оол, Мария Кужугет болгаш өскө-лөр-лаа камааржы. «Хемиктиң салдымы» сол-лунун редакциясы Бай-Тай-га, Барың-Хемик кожуу-нарың чогаалчыларыңын «Ак-көк хөмөр» деп чымыл-ды номун парлан үдүрүң. Чаа эзелээшкү, ону дегки-риң чүгүдө.

«Шыңың», «Тываның амы-дыраалың», районнар сол-луннарың арыннарыңа чаа аттарың көстүп каап турар өөрүңүң, Оларга Сага Чесемка, Чесемка Самбай-оол, Мария Кужугет болгаш өскө-лөр-лаа камааржы. «Хемиктиң салдымы» сол-лунун редакциясы Бай-Тай-га, Барың-Хемик кожуу-нарың чогаалчыларыңын «Ак-көк хөмөр» деп чымыл-ды номун парлан үдүрүң. Чаа эзелээшкү, ону дегки-риң чүгүдө.

«Шыңың», «Тываның амы-дыраалың», районнар сол-луннарың арыннарыңа чаа аттарың көстүп каап турар өөрүңүң, Оларга Сага Чесемка, Чесемка Самбай-оол, Мария Кужугет болгаш өскө-лөр-лаа камааржы. «Хемиктиң салдымы» сол-лунун редакциясы Бай-Тай-га, Барың-Хемик кожуу-нарың чогаалчыларыңын «Ак-көк хөмөр» деп чымыл-ды номун парлан үдүрүң. Чаа эзелээшкү, ону дегки-риң чүгүдө.

«Шыңың», «Тываның амы-дыраалың», районнар сол-луннарың арыннарыңа чаа аттарың көстүп каап турар өөрүңүң, Оларга Сага Чесемка, Чесемка Самбай-оол, Мария Кужугет болгаш өскө-лөр-лаа камааржы. «Хемиктиң салдымы» сол-лунун редакциясы Бай-Тай-га, Барың-Хемик кожуу-нарың чогаалчыларыңын «Ак-көк хөмөр» деп чымыл-ды номун парлан үдүрүң. Чаа эзелээшкү, ону дегки-риң чүгүдө.

«Шыңың», «Тываның амы-дыраалың», районнар сол-луннарың арыннарыңа чаа аттарың көстүп каап турар өөрүңүң, Оларга Сага Чесемка, Чесемка Самбай-оол, Мария Кужугет болгаш өскө-лөр-лаа камааржы. «Хемиктиң салдымы» сол-лунун редакциясы Бай-Тай-га, Барың-Хемик кожуу-нарың чогаалчыларыңын «Ак-көк хөмөр» деп чымыл-ды номун парлан үдүрүң. Чаа эзелээшкү, ону дегки-риң чүгүдө.

«Шыңың», «Тываның амы-дыраалың», районнар сол-луннарың арыннарыңа чаа аттарың көстүп каап турар өөрүңүң, Оларга Сага Чесемка, Чесемка Самбай-оол, Мария Кужугет болгаш өскө-лөр-лаа камааржы. «Хемиктиң салдымы» сол-лунун редакциясы Бай-Тай-га, Барың-Хемик кожуу-нарың чогаалчыларыңын «Ак-көк хөмөр» деп чымыл-ды номун парлан үдүрүң. Чаа эзелээшкү, ону дегки-риң чүгүдө.

ДЕМДЕГЛЕЛДЕРИМ

Бажыңа киярп келген кижэ болганыңа кым буртук-кел, туслай дөптөргөңүңө демделген чоран боор ийик аял, угаалы тудуу ийик эвөс. Ол аял чугаам-дыр ийик. Ол олдары, шыаң-ла, хунуңуң демделген турган чүвө болза, дыма-ла кымыл ном болур турган боор ийик оң.

Менде ийик хөмүрүң демделген «дептөргөңүң» мун-не бар. Ол көдүң эртер кымыл-да эвөс, аял класс журналы-дыр ийик, ак-көк өңүң. Оң чамды армыңа-рыңда бижик кааным «дем-делгелдерим» бар. Ону кым-даа номчуп көрбөң, чөкүрүң чүвө. Чүгө болум ыңаа-ла азы көрүлээр кижэ мен.

«Чогуң кадыг ыңдыг ча-жыт демделгелдериниң сээң оон?» дээр болза, чогуң ча-жыт-лаа эвөс, аял чүвө-дир ийик ол. Аял, Ында бистин бажымыңа кым деп чогаалчылар, кайы чылда, каш-тын хунуңде киргеш бар-кыңа? Чүңү кымыл чоран улусуң? Каш хонгаңа? Оларын-биле катчы алгаш, кая-ла баргылааныңың, чүңү чугаалың, чүңү ийикти чораныңыңа эгелээш, ол хуну азы турган бе азы чаап, шуураңның турган бе, а кыш болза, соок каш градус чөдүп турганың дөш-лө доозамы кижэ каан. А орта чоран кижилерин бол-гаш ужуражыңарды үлө-лө чүвө чугаалан, санап берген эштерин ат-фамилияларын бүрүн чыксагаң, чүгө-до-мааның алың үнөңүң дочу-лап бижээш, эй-хунуң, чымыл болгаш шак, секундыңдан бээр салып каан, ийик.

«Чогуң кадыг ыңдыг ча-жыт демделгелдериниң сээң оон?» дээр болза, чогуң ча-жыт-лаа эвөс, аял чүвө-дир ийик ол. Аял, Ында бистин бажымыңа кым деп чогаалчылар, кайы чылда, каш-тын хунуңде киргеш бар-кыңа? Чүңү кымыл чоран улусуң? Каш хонгаңа? Оларын-биле катчы алгаш, кая-ла баргылааныңың, чүңү чугаалың, чүңү ийикти чораныңыңа эгелээш, ол хуну азы турган бе азы чаап, шуураңның турган бе, а кыш болза, соок каш градус чөдүп турганың дөш-лө доозамы кижэ каан. А орта чоран кижилерин бол-гаш ужуражыңарды үлө-лө чүвө чугаалан, санап берген эштерин ат-фамилияларын бүрүн чыксагаң, чүгө-до-мааның алың үнөңүң дочу-лап бижээш, эй-хунуң, чымыл болгаш шак, секундыңдан бээр салып каан, ийик.

«Чогуң кадыг ыңдыг ча-жыт демделгелдериниң сээң оон?» дээр болза, чогуң ча-жыт-лаа эвөс, аял чүвө-дир ийик ол. Аял, Ында бистин бажымыңа кым деп чогаалчылар, кайы чылда, каш-тын хунуңде киргеш бар-кыңа? Чүңү кымыл чоран улусуң? Каш хонгаңа? Оларын-биле катчы алгаш, кая-ла баргылааныңың, чүңү чугаалың, чүңү ийикти чораныңыңа эгелээш, ол хуну азы турган бе азы чаап, шуураңның турган бе, а кыш болза, соок каш градус чөдүп турганың дөш-лө доозамы кижэ каан. А орта чоран кижилерин бол-гаш ужуражыңарды үлө-лө чүвө чугаалан, санап берген эштерин ат-фамилияларын бүрүн чыксагаң, чүгө-до-мааның алың үнөңүң дочу-лап бижээш, эй-хунуң, чымыл болгаш шак, секундыңдан бээр салып каан, ийик.

«Чогуң кадыг ыңдыг ча-жыт демделгелдериниң сээң оон?» дээр болза, чогуң ча-жыт-лаа эвөс, аял чүвө-дир ийик ол. Аял, Ында бистин бажымыңа кым деп чогаалчылар, кайы чылда, каш-тын хунуңде киргеш бар-кыңа? Чүңү кымыл чоран улусуң? Каш хонгаңа? Оларын-биле катчы алгаш, кая-ла баргылааныңың, чүңү чугаалың, чүңү ийикти чораныңыңа эгелээш, ол хуну азы турган бе азы чаап, шуураңның турган бе, а кыш болза, соок каш градус чөдүп турганың дөш-лө доозамы кижэ каан. А орта чоран кижилерин бол-гаш ужуражыңарды үлө-лө чүвө чугаалан, санап берген эштерин ат-фамилияларын бүрүн чыксагаң, чүгө-до-мааның алың үнөңүң дочу-лап бижээш, эй-хунуң, чымыл болгаш шак, секундыңдан бээр салып каан, ийик.

Мээң демделгелдерин ол-ла-дыр, амы-тууда чүвө-дир ийик, Чамдык эштер: «Сээң оон-даа хөк чөк чүвө-дир, эш. Ында каяа соугураар чүү бооруң, азы-даа дайыңа магаң. Ол ыңдыг боон бааа чадаас... Ыңчалда-даа чыл-дар эртерк тудум мээң ол демделгелдерим алыс ботка эвиле эртим болгаш үнөңүң боор бар чылдар. Чүгө дээрге каяа ону номчуң бээрине, сеткил-сагышыңа чаа болгалар тыгыл, ол үе-шаг болгаш эш-өрүңүң арын-шырай, оларын өрөлдөңүң, чымак, уян болгаш катчы-көдүгү чү-гаа-сооду кулактарга дына-дым, кышпал хөмөр ыра-жып, харыг баштың тайгалар карактарыңа көстүп кээр. Ол-ла бүгүңүң дийрөг чүвө боду берген, кол чүвө ол-дур, бирөө эвилел.

Ийде, каяа ону номчуң бээрине, ак-көк журна, кижэ шыкш чугаалың бээр. Оң көжээлде, улук соруң киярп, ырап-шоорал, хар-ын-даа тандылап эгелээр болду эвөсө, Ында «кымыл-дустай» берген эштериниң суг бодой бээрине, ак-көк журнал мээң-биле кымыл муң-гарай, мунуңду эгелээр... Дараымыңа кым деп чогаалчылар бистин бажымы-ңа азы-аңгы чылдарга кээп, хонуп-дүрүп, аңк шы-ымысты артап, боттарыңын сагыш-сеткилиң бистин-биле үлөңүң чораның дөңгүн дугайыңа, республиканың Чогаалчылар эвилелиниң Юби-лейиниң бугуңуңа алап, чү-гө-дө-дө эгелээр арык эвөс боор. Ыңчалда, эртим номчуңуң ол демделгелде кирген чогаалчыларын аттары ың-чалды: Олег Сагаан-оол, Салчак Самба-Людун, Сергей Пор-бо, Леонид Чаламбо, Монгуш Доржу (оңу ам бистин ар-зыста чөк). Оңу ыңай Кызыл-Эрик Куудай, Олег Сыва-лит, Салим Суруң-оол, Юрий Комагеш, Екатерина Танова.

«Чогуң кадыг ыңдыг ча-жыт демделгелдериниң сээң оон?» дээр болза, чогуң ча-жыт-лаа эвөс, аял чүвө-дир ийик ол. Аял, Ында бистин бажымыңа кым деп чогаалчылар, кайы чылда, каш-тын хунуңде киргеш бар-кыңа? Чүңү кымыл чоран улусуң? Каш хонгаңа? Оларын-биле катчы алгаш, кая-ла баргылааныңың, чүңү чугаалың, чүңү ийикти чораныңыңа эгелээш, ол хуну азы турган бе азы чаап, шуураңның турган бе, а кыш болза, соок каш градус чөдүп турганың дөш-лө доозамы кижэ каан. А орта чоран кижилерин бол-гаш ужуражыңарды үлө-лө чүвө чугаалан, санап берген эштерин ат-фамилияларын бүрүн чыксагаң, чүгө-до-мааның алың үнөңүң дочу-лап бижээш, эй-хунуң, чымыл болгаш шак, секундыңдан бээр салып каан, ийик.

АК ДЕП ХЕМГЕ ААЛЧЫ БОЛДУМ

Абаа баар орукталып халдып ора, Ак деп хемге аалчы болуп доктааган мөөң. Сураан дынаан хемги эриниң сайдалдым, Суксуң хандыр дозуп ишпеш, Чүлүү төңгөш, курган калган мөш шыкш. Шүлүүвүстүң чалгыныга ушкажыпкам, Шүдүңүлө чогаалдым, эжжик-өөрүң! ла МАЙНАК, Шүлүкчү.

Чуургалар дег, ак-ак өгөлөр эжини аштым — Чуугаакырлар, төрөлөктер болур чоруу. Аяс шырай, чымыг холдар уткүжүрүт, Ак чөм баштаан ужа-төжүп делгештер. «Хемгиң азы чүгө Ак деп аламың?» деп Уктавайы мөөң, Узун төөгү коптарбарың мөөң. «Утуе чоңу сеткил ча турганбарың деп Хеле-бүдү даап болгаш, атыңтан мөөң. Өлчөй-оол МОНГУШ, Чаа-Хөл район.

Чуургалар дег, ак-ак өгөлөр эжини аштым — Чуугаакырлар, төрөлөктер болур чоруу. Аяс шырай, чымыг холдар уткүжүрүт, Ак чөм баштаан ужа-төжүп делгештер. «Хемгиң азы чүгө Ак деп аламың?» деп Уктавайы мөөң, Узун төөгү коптарбарың мөөң. «Утуе чоңу сеткил ча турганбарың деп Хеле-бүдү даап болгаш, атыңтан мөөң. Өлчөй-оол МОНГУШ, Чаа-Хөл район.

СТАЛИННИН УЛУГ ЧЕТПЕЗИ

Сталинниң улуг четпезе чүвөң сарей намыңы арый хөк чок көөрү деп балген мей, Ол баштыкың, ол төрө-тик, ийитиң оң азыл-дарыңа болгаш чугааларың-да бичи-лаа ийик элдертиң бөтүн чок. Бир эвөс оң аяк-сөмөтүм саңген чугааларың бир-ле кижэ барылаа кылдыр алтар болза, оң шорую-ла.

Тергелг кижэ уткүштүр келди. Ол доктаай дүшкөш, ийла берди: «Юзовкада халалтыг чүвө болуп тур, уругуң!» Бистер ол чүү кижил деп чүвени, чүгө ыңдыг чүвени бижге чугаалан турарын бил-беге барган бис. Дүрген-дүргөн баскылаптымыс.

Бажымыңа келген доран чымырларды сукмыңан оңталаң, Юзовкаже манай-да.

Манай челиң келген, дем-оруктарда эмгөкөң хөй дикти турувалың көрүп кагам. Ында лемио руданы шыгаалар улуг олоктар бар чүвө. Руданы Кривоножеден күрүл-күрүл кылдып эгелеш тей каан чөвө. Домна сугулар туруп албаның дөш кышкы белеткен каан. Орукта моон-да аларган чылдар. Ону ам-чыр копталар бар аларган, шактар оңу арай деп эр-түм, олар Юзовкада ба-рдык баарда кызыл дем-рүдүз тейлерин аякы эртер.

Хөй кижэ ол тейлерде тур. Казактар чөткөш келдирер. Шерик мөшө аныалды. Кая-жаа шерилер көрбөз мей. Юзовкаже шерик чок турган, бо бүгү мөшө чаа, солун чүвө болду. Мезээ аны-камыга амыкчылар ара-зында шерикте чоран кижэ-леп: азыңа белеткеннер дээң мезээ-лар, ам даашташкы болуш дилдирер. Улук мезээниң була шаал шаал-каның көрдүм, күш чөвөү күчүмүңүрдү аужуп турар. Бир бажыңарың үтөп турар ол чөкөтөң кылган чоогааларың чара кекеш откагылдык.

Мыйдыг чүвениң баа көң-дүм: кырган кайы эржи демир коргудары-биле ок-биле боол-лап турлар дээр болду. Чы-дык сөс-биле, кым чүңү билдир-дир, даап салып турлар. Бичиң чапар болду, оң соон-да улус солдаттарже үдүр басаң чорунан. Орай кезээ кижилер тарай берген.

Бистин шахтавыстың азыл-чыныларың, олар Юзовкага чоран улус болду, чугааның дынадым. Ында үтөңүңиң канчаар боор турганың олар чугаалан турдулар, олар бот-тары база үл-сап алгаш кел-генер. Чамдыктар салкыч-кыкелген, ыңдык болду он-оңу-биле. Бир кижэ элээр каш эжең салып оңкел чорда ооука улаачы таварышкы, бир эжеңиң дилей берген чугаалы. Ол ону берикшең, база катан ыңзар үтөп чө-рүлөр болду.

Бир кижэ ийитиң деп турду: эрейлер, азы ыңчаларга чү-гаалдары шыкш, жижэр, күтүрлөр, болуңуң «ханың» көдүрүп алган чоран ортан-нар. Оларын орустар моннар-биле утаан, ыңзар орта «жидер хааны» алгы азов-дүм, завод, шынап-ла, өртте-нин калган болду, оларның «ханы» база өрттөңиң калган. Ажылыңарыңың ыңдыг бу-дүлүңүң кара-уусуңуң бол-гаш шагаалар азылгаш, амыкчыларың эрейлерже күткүң.

«Уланчымы, Эгези № 222 «Шыңа»» СТАЛИННИН УЛУГ ЧЕТПЕЗИ Сталинниң улуг четпезе чүвөң сарей намыңы арый хөк чок көөрү деп балген мей, Ол баштыкың, ол төрө-тик, ийитиң оң азыл-дарыңа болгаш чугааларың-да бичи-лаа ийик элдертиң бөтүн чок. Бир эвөс оң аяк-сөмөтүм саңген чугааларың бир-ле кижэ барылаа кылдыр алтар болза, оң шорую-ла.

Тергелг кижэ уткүштүр келди. Ол доктаай дүшкөш, ийла берди: «Юзовкада халалтыг чүвө болуп тур, уругуң!» Бистер ол чүү кижил деп чүвени, чүгө ыңдыг чүвени бижге чугаалан турарын бил-беге барган бис. Дүрген-дүргөн баскылаптымыс.

Бажымыңа келген доран чымырларды сукмыңан оңталаң, Юзовкаже манай-да.

Манай челиң келген, дем-оруктарда эмгөкөң хөй дикти турувалың көрүп кагам. Ында лемио руданы шыгаалар улуг олоктар бар чүвө. Руданы Кривоножеден күрүл-күрүл кылдып эгелеш тей каан чөвө. Домна сугулар туруп албаның дөш кышкы белеткен каан. Орукта моон-да аларган чылдар. Ону ам-чыр копталар бар аларган, шактар оңу арай деп эр-түм, олар Юзовкада ба-рдык баарда кызыл дем-рүдүз тейлерин аякы эртер.

Хөй кижэ ол тейлерде тур. Казактар чөткөш келдирер. Шерик мөшө аныалды. Кая-жаа шерилер көрбөз мей. Юзовкаже шерик чок турган, бо бүгү мөшө чаа, солун чүвө болду. Мезээ аны-камыга амыкчылар ара-зында шерикте чоран кижэ-леп: азыңа белеткеннер дээң мезээ-лар, ам даашташкы болуш дилдирер. Улук мезээниң була шаал шаал-каның көрдүм, күш чөвөү күчүмүңүрдү аужуп турар. Бир бажыңарың үтөп турар ол чөкөтөң кылган чоогааларың чара кекеш откагылдык.

Мыйдыг чүвениң баа көң-дүм: кырган кайы эржи демир коргудары-биле ок-биле боол-лап турлар дээр болду. Чы-дык сөс-биле, кым чүңү билдир-дир, даап салып турлар. Бичи